

HANNA GAJDA

ROZKŁAD PRZESTRZENNY CUDZOZIEMCÓW W POZNANIU

ABSTRACT. Gajda Hanna, *Rozkład przestrzenny cudzoziemców w Poznaniu* [Spatial location of foreigners in Poznań] edited by J. Kubera, Ł. Skoczylas – „Człowiek i Społeczeństwo”, vol. XXXVII, Poznań 2014, pp. 63–73, Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2764-9. ISSN 0239-3271.

The presence of foreigners in Poland is yet a relatively unexplored phenomenon and an interesting research area. Since the political transformation and the Polish accession to the European Union, there has recently been an upward trend towards an increase of the population of immigrants (within the last couple of years). The vast majority of migration is into cities. Therefore, the activity of foreigners contributes both to the social and structural changes and raises several questions about their socio-spatial assimilation. This article aims to present the spatial distribution of foreigners in the city of Poznań. The article presents the results of research on patterns of the settlement of foreigners (temporary and permanent residence) in the city of Poznań from 1999 to 2011.

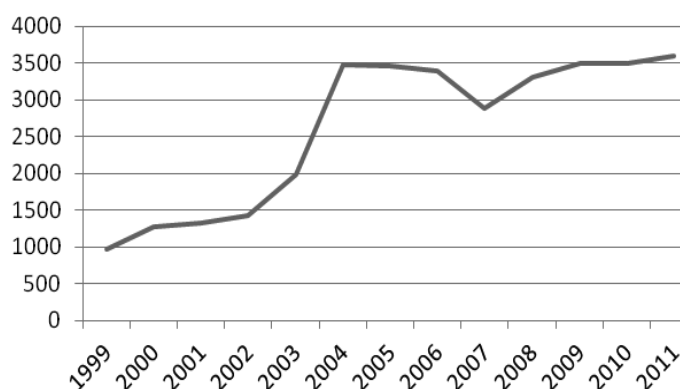
Hanna Gajda, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, ul. Dziegielowa 27, 61-680 Poznań, Poland.

WSTĘP

W ostatnich kilkunastu latach obserwuje się w Polsce nasilone ruchy migracyjne. Wstąpienie Polski do grona krajów Unii Europejskiej oraz zniesienie i zmiana wielu przepisów regulujących pobyt i osiedlanie cudzoziemców w Polsce miały stymulujący wpływ na napływ obcokrajowców do naszego kraju. Cudzoziemcy najchętniej osiedlają się w dużych ośrodkach miejskich, np. Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Gdańsku czy Poznaniu. Stolica Wielkopolski jest dla nich atrakcyjnym miejscem z kilku względów. Poznań charakteryzuje się wysokim udziałem (jednym z najwyższych) podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym. Od dziesiątek lat jest stolicą targową Polski, przyciągając również w ten sposób zagranicznych inwestorów i turystów. Magnesem dla cudzoziemców jest też różnorodna oferta studiów wyższych, w dużej mierze skierowana właśnie do nich.

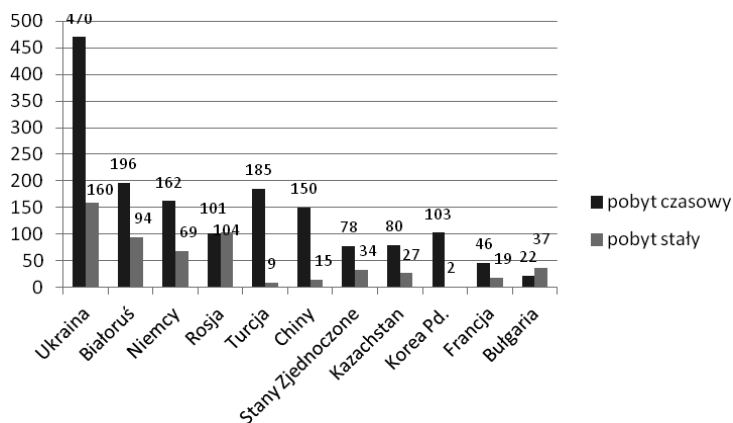
Ponadto Poznań, jako miasto charakteryzujące się wysoką jakością życia (badania Centrum Jakości Życia przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza), jest atrakcyjnym miejscem do zamieszkania i pracy dla obcokrajowców.

Statystyki wskazują na systematycznie rosnącą liczbę meldujących się w Poznaniu cudzoziemców: w 1999 roku zameldowanych było (na pobyt stały i czasowy) 966 cudzoziemców, w 2004 roku – 3474, a w 2012 roku ich liczba wynosiła 3868 (ryc. 1).

Rycina 1. Liczba zameldowanych obcokrajowców w Poznaniu na pobyt stały i czasowy w latach 1999-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta w Poznaniu.

Rycina 2. Struktura obcokrajowców zameldowanych na pobyt stały i czasowy w Poznaniu na koniec 2011 roku według krajów pochodzenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta w Poznaniu.

Wśród zameldowanych w 2011 roku na pobyt stały i czas określony 3868 cudzoziemców najbardziej liczną grupę stanowili przedstawiciele krajów wschodnioeuropejskich: Ukrainy (630), Białorusi (290) i Rosji (205), ponadto Niemiec (231) czy Turcji (194), a także krajów nieco bardziej oddalonych od Polski: Chin (165) czy Stanów Zjednoczonych (112) (ryc. 2). Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wzorców osiedlania się obcokrajowców zameldowanych w Poznaniu na pobyt stały i czasowy w latach 1999-2011.

1. ANALIZA PRZESTRZENNYCH WZORCÓW OSIEDLANIA SIĘ CUDZOZIEMCÓW W KONTEKŚCIE WYBRANYCH KONCEPCJI TEORETYCZNYCH

Miasto to mozaika różnych przenikających się przestrzeni, a ich charakter tworzą wzajemne relacje danych obszarów i ludzi je zamieszkujących. Poszczególne części miasta kształtowane przez zamieszkującą je ludność różnią się zatem od siebie atrakcyjnością bądź odmiennym dostępem do usług publicznych (Górny i in. 2007: 40).

Mobilność mieszkaniowa obcokrajowców jest ściśle związana z procesem asymilacji społecznej. Pojęcie asymilacji przestrzennej pojawiło się po raz pierwszy w dziełach Parka i Burgessa (1921: 505-783). Podczas swoich badań w Chicago naukowcy zauważyli, że imigranci mają skłonności do zamieszkiwania w etnicznych enklawach przede wszystkim z powodów finansowych, społecznych czy kulturowych, jednak w miarę przystosowywania do życia w nowym społeczeństwie i finansowego awansu coraz bardziej skłonni są przenosić się do lepszych dzielnic, o mniejszej koncentracji etnicznej.

Park w swoim dziele *The urban community as a spatial pattern and a moral order* z 1926 roku podkreśla, że przestrzenne relacje społeczeństwa odzwierciedlają jego społeczne relacje (za: Massey 1985: 316). Również przedstawiciel szkoły chicagowskiej E.W. Burgess pierwotnie zdefiniował procesy związane z ruchliwością mieszkańców i ekspansją miasta, używając takich pojęć, jak: centralizacja, koncentracja i segregacja, sukcesja i inwazja (Burgess 1925: 47-62). Centralizacja oznacza naturalną skłonność ludzi i aktywności społeczno-gospodarczej do ogniskowania się w wewnętrznych, centralnych obszarach miasta. Koncentracja to zjawisko skupiania się ludzi o podobnych cechach, np. odmiennym statusie społeczno-ekonomicznym czy pochodzeniu etnicznym w wybranych rejonach miasta. Segregacja jest natomiast wynikiem współzawodnictwa różnych grup o najlepszą przestrzeń w mieście. Wskutek segregacji w różnych obszarach miasta następuje podział jednostek

pod względem pewnych określonych charakterystyk (Jałowiecki, Szczepański 2006: 19). Badania w Stanach Zjednoczonych wykazały, że segregacja przestrzenna jest tym wyraźniejsza: „1) im wyraźniej członkowie [napływowych] grup już zewnętrznie odróżniają się od ludności miejscowej, 2) im silniej podlegają dyskryminacji i im niżej są ulokowani na drabinie społecznej, 3) im krótszy jest ich pobyt w danym mieście” (Hamm 1990: 92). Sukcesja jest opisywana jako proces zastępowania mieszkańców danej części miasta przez innych osadników, oznaczający powiększanie terytorium danej ludności poprzez zajmowanie kolejnych rejonów. Inwazja to zajęcie poszczególnych rejonów miasta przez ludność napływową z jednoczesnym wypieraniem rdzennych mieszkańców (Burgess 1925: 47-62).

Segregacja przestrzenna jest zasadniczą kwestią społecznej organizacji miasta. Darroch i Marston (1969: 71) twierdzili, że o miejscach zamieszkania w mieście decydują trzy kwestie: styl życia, status społeczno-ekonomiczny oraz pochodzenie etniczne.

Coraz powszechniejsza obecność cudzoziemców w miastach ma zatem swoje konsekwencje również w kształtowaniu przestrzeni miasta. Obcokrajowcom, podobnie jak rdzennym mieszkańcom, zależy na jak najlepszym miejscu zamieszkania, zapewniającym im stosunkowo łatwy dostęp do zasobów miejskich. Z drugiej jednak strony cudzoziemcy podlegają pewnym ograniczeniom, narzuconym przez społeczeństwo przyjmujące oraz środowisko miejskie. Imigranci także uczestniczą w procesach miejskich – zarówno podlegają wpływom środowiska, jak i oddziałują na miejską przestrzeń.

Naukowcy ze szkoły chicagowskiej twierdzili, że proces asymilacji imigrantów ma trzy fazy. Pierwsza dotyczy pierwszego pokolenia imigrantów, które osiedlało się w centralnej części miasta, pozostając niezintegrowanym, bez znajomości języka i bez żadnych relacji ze społeczeństwem goszczącym. Druga faza ma związek z kolejnym pokoleniem cudzoziemców – przemieszcza się już ono poza centrum miast, jego poziom segregacji spada, a jednocześnie wzrasta asymilacja ze społeczeństwem przyjmującym. Trzecie i kolejne pokolenia imigrantów poddają się natomiast mieszaniu ludności (np. poprzez małżeństwa), by następnie ulec całkowitej asymilacji. Proces ten można odnieść do trójfazowego modelu Peacha (2005: 40): 1) getta, 2) enklawy i 3) przedmieścia.

Według opinii Peacha koncentracja mniejszości może przybierać jedną z wielu form: 1) enklaw asymilacyjno-pluralistycznych (*associated assimilation-pluralism enclaves*), 2) enklaw mieszano-mniejszościowych (*mixed-minority enclaves*), 3) enklaw spolaryzowanych (*polarized enclaves*), 4) gett (*ghettos*) (za: Górny i in. 2007). Peach wyróżnia również pięć modeli służą-

cych badaniom rozmieszczenia przestrzennego cudzoziemców w ośrodkach wielkomiejskich: 1) model asymilacyjno-dyfuzyjny (*assimilation-diffusion*) – tradycyjny model szkoły chicagowskiej, 2) model niedobrowolnie pluralistyczny (*involuntary plural*) – np. model amerykańskiego getta, w którym w centrum miasta lub poza centrum na relatywnie odseparowanym obszarze w wymuszony sposób skupia się ludność niemal wyłącznie jednej grupy etnicznej, 3) model dobrowolnie pluralistyczny (*voluntary plural in situ persistent ethnic enclave*) – występuje wtedy, gdy wysoki odsetek ludności na jakimś terenie należy do jednej grupy etnicznej, lecz ciągle tworzy mniejszość na tym obszarze, przy czym nie zachodzi separacja między różnymi grupami ludności, 4) model dobrowolnie pluralistyczny przemieszczony (*voluntary plural relocated*) – ma miejsce na terenie zamieszkiwanym przez skupioną przestrzennie mniejszość, która przeniosła się z jednej części miasta do drugiej, gdzie ludność wciąż pozostaje przemieszana pod względem pochodzenia etnicznego, 5) rozłożysty podmiejski (*parachuted suburban*) – odnosi się do obszarów, które zamieszkują migranci odznaczający się wysoką mobilnością i relatywnie wysokim statusem społeczno-ekonomicznym (Peach 2005: 45).

Dane do badania dotyczące liczby cudzoziemców zameldowanych w Poznaniu w latach 1999-2011 uzyskano z Biura Obsługi i Informatyki Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego. Wyniki analizy przedstawiono za pomocą kartogramów przedstawiających gęstość zaludnienia cudzoziemców w poszczególnych osiedlach.

2. PRZESTRZENNA KONCENTRACJA CUDZOZIEMCÓW W POZNANIU

Poznań podzielony jest na 42 jednostki administracyjne, zwane osiedłami. Dla większej przejrzystości wyników badań poniżej zamieszczono mapę podziału administracyjnego miasta od stycznia 2011 roku (ryc. 3).

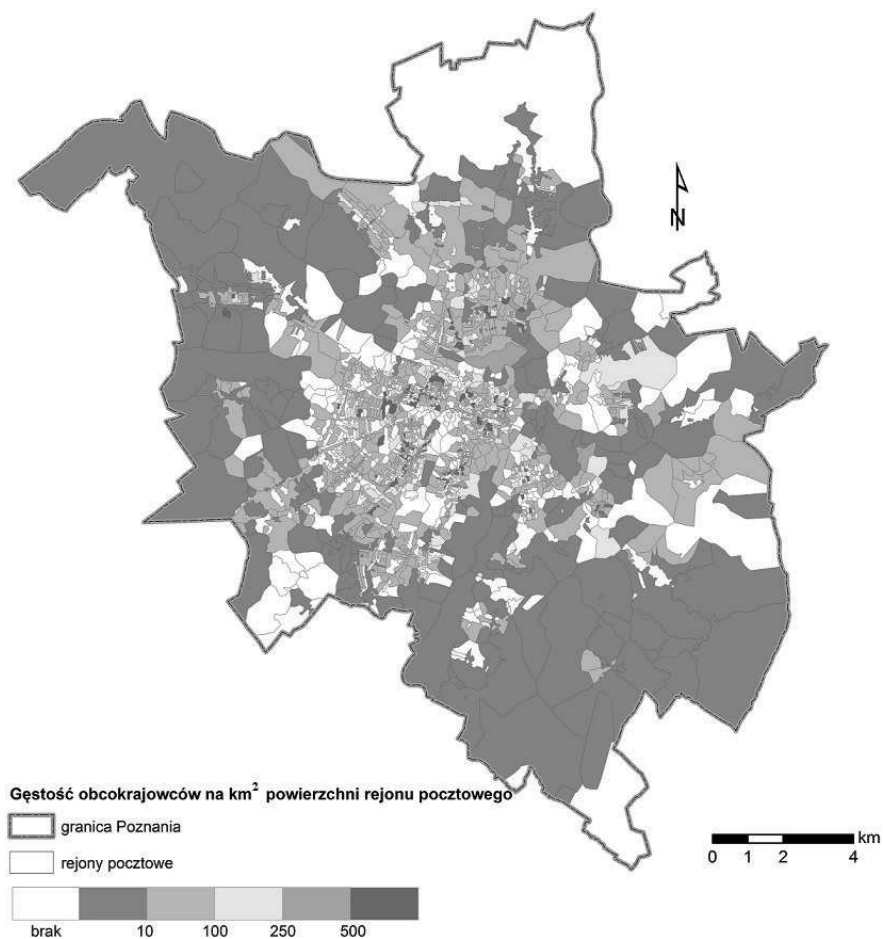
Przedstawione w artykule wyniki badań to efekt analizy danych dotyczących cudzoziemców zameldowanych w Poznaniu. Otrzymane z Urzędu Miasta Poznania (Biuro Obsługi i Informatyki) dane obejmowały obcokrajowców zameldowanych w granicach administracyjnych Poznania na pobyt czasowy oraz stały z podziałem na rejony pocztowe w latach 1999-2011. Na podstawie otrzymanych informacji sporządzono kartogramy przedstawiające średnią gęstość zaludnienia cudzoziemców w poszczególnych rejonach pocztowych Poznania. Zakres czasowy dla analizy danych obejmuje lata 1999-2011.

Rycina 3. Podział administracyjny Poznania (jednostki pomocnicze)

Źródło: Centrum Badań Metropolitalnych przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Analiza miejsc zamieszkania cudzoziemców zameldowanych w Poznaniu na pobyt czasowy w latach 1999-2011 wskazuje, że obcokrajowcy najchętniej osiedlają się w następujących dzielnicach: Stary Rynek, Jeżyce, Łazarz, nieco mniej Wilda. Są to osiedla charakteryzujące się łatwym dostępem do komunikacji miejskiej oraz wszelkich usług publicznych. W centralnych rejonach Poznania mieszczą się urzędy i instytucje oraz – co szczególnie istotne w przypadku obcokrajowców zameldowanych na pobyt czasowy, a dotyczy również studentów studiujących na poznańskich uczelniach wyższych – wiele jednostek uczelni wyższych i akademiki. Analizując kartogram (ryc. 4), można zauważyć, że również dzielnica Rataje, następnie północne części miasta, tj.: Winiary, Nowe Winogrody Północ, Nowe Winogrody Wschód i Piątkowo, a także wschodnie Osiedle Warszawskie-Pomet-Maltańskie są popularnymi wśród obcokrajowców miejscami zamieszkania.

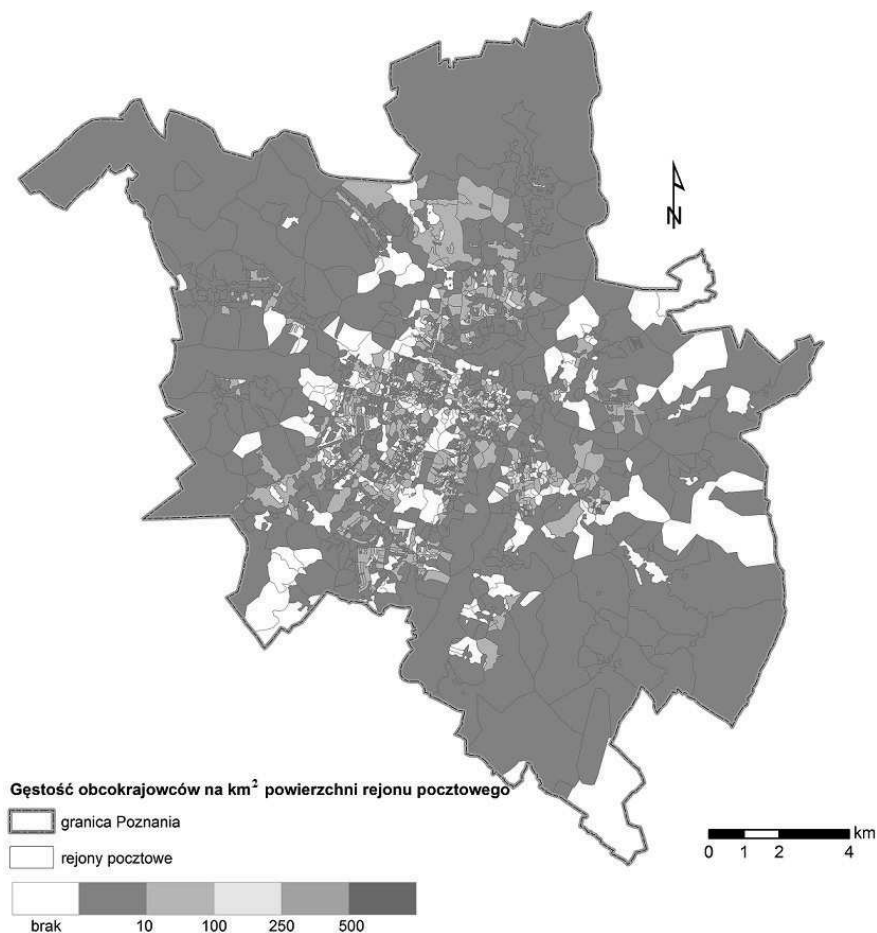
Rycina 4. Gęstość zaludnienia obcokrajowców zameldowanych na pobyt czasowy w Poznaniu w latach 1999-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Najmniej popularnymi miejscami zamieszkania dla cudzoziemców zameldowanych na czas określony w Poznaniu są obrzeża miasta, osiedla: Morasko-Radojewo, Antoninek-Zieliniec-Kobylepole, Fabianowo-Kotowo czy Głuszyna, a także północne rejony pocztowe osiedla Główna.

W przypadku cudzoziemców zameldowanych na pobyt stały w latach 1999-2011 najpopularniejszymi miejscami zamieszkania były centralno-wschodnie dzielnice Poznania: Stare Miasto, Jeżyce, Łazarz. Nieco mniej, ale nadal wielu, cudzoziemców na miejsce zamieszkania wybiera osiedla:

Ogrody, Grunwald, Stary Grunwald, Grunwald Północ, a także Rataje, czy też północne części miasta: Piątkowo, Winiary, Nowe Winogrody Północ, Nowe Winogrody Wschód (ryc. 5).

Rycina 5. Gęstość zaludnienia obcokrajowców zameldowanych na pobyt stały w Poznaniu w latach 1999-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Podobnie jak w przypadku cudzoziemców przebywających w Poznaniu na podstawie zezwolenia na czas określony, najmniej popularnymi miejscami zamieszkania dla obcokrajowców zamieszkujących Poznań na stałe są północne rejon pocztowe osiedla Główna, południowa część Głuszyny oraz dzielnica Fabianowo-Kotowo (ryc. 5).

Rycina 6. Gęstość zaludnienia obcokrajowców zameldowanych na pobyt stały i czasowy w Poznaniu w latach 1999-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Podczas analizy kartogramu przedstawiającego miejsca zamieszkania obcokrajowców zameldowanych na pobyt stały oraz czasowy w latach 1999-2011 uwagę zwraca widoczna dominacja śródmiejskich części miasta, jak: Stare Miasto, Jeżyce, Łazarz. Wielu cudzoziemców zamieszkuje również północne dzielnice, tj.: Winiary, Nowe Winogrody Północ, Nowe Winogrody Wschód, Podolany, Piątkowo czy Naramowice. Umiarkowaną popularnością wśród cudzoziemców cieszą się osiedla: Rataje, Żegrze czy Chartowo

oraz zachodnia dzielnica – Krzyżowniki-Smochowice. Dzielnice rzadko lub w ogóle niewyberane w celu zamieszkania przez obcokrajowców to: Umultowo, Morasko-Radojewo, Kiekrz, Strzeszyn, Os. Kwiatowe, Głuszyna, Krzesiny-Pokrzywno-Garaszewo, Szczepankowo-Splawie-Krzesinki (ryc. 6).

ZAKOŃCZENIE

Dostępne dane dotyczące cudzoziemców pozwalają snuć tylko ogólne wnioski na temat wzorców ich zamieszkiwania w Poznaniu. Przedstawione wyżej wyniki badań wskazują jednak preferowane obszary. Obcokrajowcy chętnie osiedlają się w centralnych częściach miasta, w miejscach ze stosunkowo łatwym dostępem do usług publicznych, relatywnie tanich mieszkań oraz infrastruktury komunikacyjnej. Analiza wyników badań wskazuje również na większą skłonność obcokrajowców zameldowanych na pobyt czasowy do osiedlania się w bardziej oddalonych od centrum rejonach miasta. Cudzoziemcy przebywający w Poznaniu na podstawie zezwolenia na czas określony są nieco bardziej rozproszeni po mieście, podczas gdy cudzoziemcy zamieszkujący Poznań na stałe skupiają się głównie w centralnych rejonach miasta. Nie należy jednak zapominać o liczebnej dominacji cudzoziemców meldujących się na czas oznaczony nad tymi zameldowanymi na pobyt stały.

Wobec dynamicznie postępującej migracji do stolicy Wielkopolski zasadne wydaje się systematyczne prowadzenie badań monitorujących zmiany w zakresie tego zjawiska w celu bieżącej kontroli zmieniającego się składu społeczności imigranckich oraz ich skłonności do przestrzennej koncentracji, a także badań analizujących czynniki determinujące miejsce zamieszkania oraz funkcjonowanie obcokrajowców w środowisku miejskim.

BIBLIOGRAFIA

- Burgess E.W. (1925), *The Growth of the City: An Introduction to a Research Project*, [w:] R.E. Park, E.W. Burgess, R.D. McKenzie, *The City*, The University of Chicago Press, Chicago-London.
- Darroch G.A., Marston W.G. (1969), *Ethnic Differentiation: Ecological Aspects of a Multidimensional Concept*, „International Migration Review” vol. 4, no. 1.
- Górny A., Grzymała-Kazłowska A., Kępińska E., Fihel A., Piekut A. (2007), *Od zbiorowości do społeczności: rola migrantów osiedleńczych w tworzeniu się społeczności imigranckich w Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Hamm B. (1990), *Wprowadzenie do socjologii osadnictwa*, Książka i Wiedza, Warszawa.

-
- Jałowiecki B., Szczepański M.S. (2006), *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Massey D.S. (1985), *Ethnic Residential Segregation: A Theoretical Synthesis and Empirical Review*, „Sociology and Social Research” vol. 69, no. 3.
- Park R., Burgess E.W. (1921), *Introduction to the Science of Sociology*, University of Chicago Press, Chicago.
- Peach C. (2005), *The Ghetto and the Ethnic Enclave*, [w:] *Desegregating the City*, ed. D.P Varady, State University of New York Press, Albany.